

Прокопенко О. Ю.,
кандидат юридичних наук,
заступник начальника з навчально-методичної роботи
Навчально-наукового інституту підготовки фахівців
для підрозділів кримінальної міліції
Харківського національного університету внутрішніх справ

ПОВНОВАЖЕННЯ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ ЯК СУБ'ЄКТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ В РЕГІОНІ

Анотація. У статті досліджено бачення науковців щодо питання визначення сутності основних термінів: «повноваження», «права» та «обов'язки». На основі чинного правового поля окреслено перелік прав та обов'язків органів внутрішніх справ як суб'єкта забезпечення правопорядку в регіоні.

Ключові слова: повноваження, права, обов'язки, органи внутрішніх справ, правопорядок.

Постановка проблеми. Загальновідомим є той факт, що органи внутрішніх справ, діючи в якості суб'єктів забезпечення правопорядку в регіоні, задля досягнення поставлених перед ними цілей та завдань реалізують комплекс визначених на нормативно-правовому рівні функції. Для того, щоб здійснити ту чи іншу функцію, органи внутрішніх справ України повинні бути наділені відповідним обсягом повноважень. Ось чому визначення повноважень органів внутрішніх справ України як суб'єктів забезпечення правопорядку в регіоні має одне з першорядних значень у питанні з'ясування їхнього адміністративно-правового статусу в цілому. Вказане безумовно визначає як теоретичну, так і практичну актуальність обраної тематики наукового пошуку. Мета дослідження полягає у визначенні кола повноважень органів внутрішніх справ України як суб'єкта забезпечення правопорядку в регіоні.

Стан наукового дослідження. Не викликає сумніву, що для того, щоб надати авторське визначення поняття «повноваження органів внутрішніх справ як суб'єктів забезпечення правопорядку в регіоні», а також встановити їх конкретний обсяг, перше, що необхідно вирішити – це з'ясування сутності поняття «повноваження» в загальнотеоретичному значенні. Ряд вчених-правників, серед яких: В. Б. Авер'янов, О. М. Бандурка, Ю. П. Битяк, З. С. Галаван, С. С. Гнатюк, М. С. Городецька, С. М. Гусаров, О. О. Джураєва, М. М. Добкін, О. Ю. Дрозд, А. О. Дудко, Д. Г. Заброда, К. В. Коваленко, А. Т. Комзюк, С. П. Кондракова, А. М. Колодій, В. О. Климов, В. В. Копейчиков, Ю. Ф. Кравченко, І. О. Луговий, В. А. Малахов, В. Я. Малиновський, О. В. Марцеляк, Ю. С. Назар, В. М. Плішкін, О. В. Сапрун, Г. С. Семаков, О. Ф. Скакун, С. Г. Стеценко, А. В. Форостяний, А. О. Храбров, А. О. Церковна та інші в різних галузях права досліджували вказаний термін.

Виклад основного матеріалу. Авторський колектив шести-томної юридичної енциклопедії під поняттям «повноваження» розуміє сукупність прав та обов'язків державних органів і громадських організацій, а також посадових та інших осіб, закріплених за ними у встановленому законодавством порядку для здійснення покладених на них функцій. Обсяг повноважень конкретних державних органів та їх посадових осіб залежить від їх місця в ієрархічній структурі відповідних органів [1, с. 590].

Окрім цього, в своєму дослідженні, присвяченому особливостям правового регулювання праці слідчих органів внутріш-

ніх справ як суб'єктів трудового права, З. С. Галаван дійшов висновків стосовно того, що владні повноваження представляють собою сукупність юридичних прав для здійснення державних функцій (по відношенню до об'єктів, якими управляють) та юридичних обов'язків, які покладаються на державний орган перед державою. З цієї позиції, наголошує вчений, права й обов'язки поєднуються та представляють собою єдину правову категорію [2, с. 107].

Таким чином, досліджуючи сутність повноважень органів внутрішніх справ як суб'єктів забезпечення правопорядку в регіоні, не можна оминати увагою такі поняття, як «право» й «обов'язок».

Так, у сучасній українській мові слово «право» використовують у багатьох значеннях:

- виборювані народом справедливі соціальний лад і законодавство;
- законодавство;
- здійснювана державою форма законодавства, залежна від соціального устрою країни;
- система встановлених або санкціонованих державою загальнообов'язкових правил (норм) поведінки, що виражають волю панівного класу або всього народу;
- обумовлений постановою держави, установи тощо захист інтересів і можливостей особи щодо участі в чому-небудь, оскарження чогось і таке інше;
- інтереси певної особи, суспільної групи тощо, які спираються на закон, релігійні постулати, давні звичаї і таке інше;
- обумовлена певними обставинами підстава, здатність, можливість робити, чинити що-небудь, користуватись чим-небудь [3, с. 1101].

З юридичної точки зору, під категорією «право» розуміють систему соціальних загальнообов'язкових норм, дотримання та виконання яких забезпечується державою. Сутність права, наголошують в юридичній літературі, визначається характером суспільно-економічного ладу та політичної структури держави. З правом пов'язана особлива форма суспільних відносин – правосвідомість, рівень якої, у свою чергу, зумовлений рівнем правової культури населення. Однак, на відміну від об'єктивного розуміння права як системи загальнообов'язкових норм, термін «право» застосовується й у значенні суб'єктивного права особи, закріпленого у конституціях та інших актах національного законодавства та міжнародно-правових актах [4, с. 671].

О. Ф. Скакун розкриває сутність поняття «суб'єктивне право» як вид і міру можливої (або дозволеної) поведінки суб'єкта права, встановлену юридичними нормами для задоволення інтересів правомочної особи та забезпечувана державою. Носій суб'єктивного права – це правомочний. Правомочна особа, яка діє у власних (приватних) інтересах, володіє суб'єктивним приватним правом. У разі, якщо правомочною особою є орган влади й управління, то відбувається захист не свого власного

інтересу, а інтересу держави – тут виявляє себе суб'єктивне публічне право. Поділ суб'єктивного права на публічне та приватне відбувається поза залежністю від тієї сфери, в якій вони складаються (в публічній чи приватній). Головне – на захист чийого інтересу вони спрямовані [5, с. 511].

При цьому вчена наводить ознаки суб'єктивного юридичного права:

- встановлюється юридичними нормами;
- можливість, що належить суб'єкту права – правомочному;
- можливість певної поведінки;
- надається з метою задоволення інтересів правомочного;
- існує в правовідносинах;
- існує лише відповідно до суб'єктивного юридичного обов'язку;
- є мірою можливої поведінки, порушення якої є зловживання правом;
- забезпечується (гарантується) державою [6, с. 352].

Таким чином, право як одна зі складових частин повноважень органів внутрішніх справ України, як суб'єктів забезпечення правопорядку в регіоні – це закріплена на нормативно-правовому рівні, забезпечувана й гарантована державою міра можливої поведінки даних органів, яку вони використовують задля забезпечення правопорядку в регіоні. З аналізу положень Закону України «Про міліцію» здається можливим дійти висновку стосовно того, що до прав органів внутрішніх справ як суб'єктів забезпечення правопорядку в регіоні слід віднести право даних органів:

- вимагати від громадян і службових осіб, які порушують громадський порядок, припинення правопорушень та дій, що перешкоджають здійсненню повноважень міліції, виносити на місці усне попередження особам, які допустили малозначні адміністративні порушення, а в разі невиконання зазначених вимог застосовувати передбачені законодавством заходи примусу;
- перевіряти у громадян при підозрі у вчиненні правопорушень документи, що посвідчують їх особу, а також інші документи, необхідні для з'ясування питання щодо додержання правил, нагляд і контроль за виконанням яких покладено на міліцію;
- затримувати та тримати в спеціально відведених для цього приміщеннях осіб, визначених в законодавстві;
- проводити огляд осіб, визначених в законодавстві, речей, що знаходяться при них, транспортних засобів і вилучати документи та предмети, що можуть бути речовими доказами або використані на шкоду їх здоров'ю;
- у випадках, передбачених законом, складати протоколи про адміністративні правопорушення, провадити особистий огляд, огляд речей, вилучення речей і документів, застосовувати інші передбачені законом заходи забезпечення провадження в справах про адміністративні правопорушення;
- здійснювати на підставах і в порядку, встановлених законом, гласні та негласні оперативно-розшукові заходи;
- проводити аудіо-, відео-, фотофіксацію як допоміжний засіб попередження протиправних дій та розкриття правопорушень;
- повідомляти з метою профілактичного впливу державним органам, громадським об'єднанням, трудовим колективам і громадськості за місцем проживання особи про факти вчинення нею адміністративного правопорушення;
- вносити відповідним державним органам, громадським об'єднанням або службовим особам, підприємствам, установам, організаціям обов'язкові до розгляду подання про необхідність усунення причин і умов, що сприяють вчиненню правопорушень;

– відповідно до своєї компетенції тимчасово обмежувати або забороняти доступ громадян на окремі ділянки місцевості чи об'єкти з метою забезпечення громадського порядку, громадської безпеки, охорони життя і здоров'я людей;

– обмежувати або забороняти у випадках затримання злочинців, при аваріях, інших надзвичайних обставинах, що загрожують життю і здоров'ю людей, рух транспорту і пішоходів на окремих ділянках вулиць і автомобільних доріг;

– вилучати у громадян і службових осіб предмети та речі, заборонені або обмежені в обороті, а також документи з ознаками підробки, знищувати ці предмети, речі та документи або передавати їх за призначенням у встановленому порядку;

– матеріально і морально заохочувати громадян, які подають допомогу в охороні правопорядку та боротьбі із кримінальними правопорушеннями;

– зберігати, носити і застосовувати спеціальні засоби та зброю;

– звертатися у межах своєї компетенції із запитом до правоохоронних органів інших держав або міжнародних організацій поліції відповідно до законодавства України, міжнародних договорів України, а також установчих актів та правил міжнародних організацій поліції, членом яких є Україна [7].

Досліджуючи сутність поняття «обов'язок» як другої складової повноважень органів внутрішніх справ як суб'єктів забезпечення правопорядку в регіоні, варто зазначити, що дане поняття тлумачать як:

– те, чого треба беззастережно дотримуватись, що слід безвідмовно виконувати відповідно до вимог суспільства або, виходячи з власного сумління;

– певний обсяг роботи, сукупність справ, межі відповідальності тощо, що визначаються відповідним званням, посадою, родинним станом і таке інше [3, с. 813].

У свою чергу, під поняттям «юридичний обов'язок» розуміють встановлену законодавством і забезпечену державою міру необхідної поведінки зобов'язаного суб'єкта, що реалізується в формі як добровільного, так і примусового виконання та дотримання приписів правових норм [8, с. 226].

У своєму дослідженні, присвяченому юридичним конструкціям та їх використанню в законотвірчій практиці України, А. О. Дутко стверджує, що суб'єктивний обов'язок являє собою міру належної поведінки суб'єкта відповідних правовідносин. Суть обов'язків, наголошує науковець, у тому, що суб'єкт правовідносин повинен виконувати певні дії, прийняті ним добровільно чи покладені на нього законом, або ж утримуватися від них. Юридичний суб'єктивний обов'язок, окрім вищевказаного, також пов'язаний з правом в об'єктивному розумінні. Обов'язок виникає тому, що він встановлений нормою об'єктивного права [9, с. 106].

Під час дослідження сутності правового регулювання виникнення, зміни та припинення податкового обов'язку А. О. Храбров дійшов висновку стосовно того, що обов'язок – це зумовлена імперативними приписами, що містяться в нормах права, вимога, необхідність здійснити відповідні дії, яка забезпечена державним примусом. При цьому вчений звертає увагу на той факт, що обов'язок може залишитися невиконаним, але він зберігається, існує й не залежить від волі зобов'язаних суб'єктів. Наявність юридичного (правового) обов'язку зумовлена необхідністю виконувати державою покладені на неї функції управління, підтримку правопорядку, регулювання суспільних відносин. Без наявності обов'язків у фізичних та юридичних осіб та примусу з боку уповноважених державою органів виконувати їх, буде неможливо зберегти суспільний устрій [10, с. 23-24].

О. Ф. Скакун, розкриваючи сутність суб'єктивного юридичного обов'язку як виду та міри належної (або необхідної) поведінки суб'єкта права, що встановлені юридичними нормами для задоволення інтересів правомочної особи та забезпечується державою, наводить його характерні ознаки:

- необхідність (повинність) певної поведінки;
- є мірою належної поведінки – виражає імператив, тобто повинність;
- обов'язок, що належить суб'єкту права – правозобов'язаному;
- встановлюється юридичними нормами;
- покладається з метою задоволення інтересів правомочної особи;
- існує в правовідносинах;
- існує лише відповідно до суб'єктивного права;
- забезпечується (гарантується) державою [6, с. 353; 5, с. 512].

Отже, обов'язок органів внутрішніх справ як суб'єктів забезпечення правопорядку в регіоні слід розуміти як встановлену на нормативно-правовому рівні міру необхідної поведінки, якої зазначені органи повинні дотримуватися з метою забезпечення правопорядку в регіоні. При цьому за допомогою аналізу ст. 10 Закону України «Про міліцію» здається можливим виокремити наступні обов'язки органів внутрішніх справ України як суб'єктів забезпечення правопорядку в регіоні:

- забезпечувати безпеку громадян і громадський порядок;
- виявляти, запобігати і припиняти кримінальні правопорушення, вживати з цією метою оперативно-розшукових та профілактичних заходів, передбачених чинним законодавством;
- приймати і реєструвати заяви й повідомлення про кримінальні та адміністративні правопорушення, своєчасно приймати про них рішення;
- брати участь у розкритті кримінальних правопорушень у порядку, передбаченому кримінальним процесуальним законодавством;
- виявляти та припиняти адміністративні правопорушення, здійснювати провадження у справах про адміністративні правопорушення, розгляд яких законом покладено на органи внутрішніх справ;
- приймати рішення про накладення адміністративних стягнень та забезпечувати їх виконання у випадках, передбачених законом;
- виявляти причини й умови, що сприяють вчиненню правопорушень, вживати в межах своєї компетенції заходів до їх усунення; брати участь у правовому вихованні населення;
- проводити профілактичну роботу серед осіб, схильних до вчинення кримінальних правопорушень, здійснювати адміністративний нагляд за особами, щодо яких його встановлено, а також контроль за засудженими до кримінальних покарань, не пов'язаних з позбавленням волі;
- виконувати в межах своєї компетенції кримінальні покарання та адміністративні стягнення;
- розшукувати осіб у випадках, передбачених законодавством та міжнародними договорами України;
- забезпечувати в межах своєї компетенції безпеку дорожнього руху, додержання законів, правил і нормативів у цій сфері, здійснювати державну реєстрацію (перереєстрацію) і облік транспортних засобів та систематизацію відомостей про їх власників, приймати іспити на право керування транспортними засобами і видавати відповідні документи; запобігати забрудненню повітря, водойм транспортними засобами та сільськогосподарською технікою; здійснювати контроль за утриманням у належному технічному стані та чистоті доріг, вулиць, майданів;

– повідомляти відповідним державним органам і громадським об'єднанням про аварії, пожежі, катастрофи, стихійне лихо та інші надзвичайні події, вживати невідкладних заходів для ліквідації їх наслідків, врятування людей і подання їм допомоги, охорони майна, що залишилось без нагляду;

- охороняти на договірних засадах власність та фізичних осіб;
- конвоювати, охороняти та у випадках, передбачених законом, утримувати осіб: затриманих у зв'язку із вчиненням злочину, взятих під варту, а також обвинувачених і засуджених на вимогу судових органів;

– надавати у межах наявних можливостей особам, які потерпіли від правопорушень і нещасних випадків або перебувають у беспорядному чи небезпечному для життя і здоров'я стані, у тому числі неповнолітнім, які залишилися без опікування, медичну допомогу та іншу допомогу, а також у разі необхідності вживати передбачених Законом України «Про екстрену медичну допомогу» заходів для забезпечення надання зазначеним особам екстреної медичної допомоги;

– забезпечувати громадський порядок під час проведення масових заходів комерційного характеру на кошти організацій або осіб, які їх проводять;

– в разі звернення до нього громадян або службових осіб з заявою чи повідомленням про події, які загрожують особистій чи громадській безпеці, або у разі безпосереднього виявлення таких зобов'язаний вжити заходів до попередження і припинення правопорушень, рятування людей, подання допомоги особам, які її потребують, встановлення і затримання осіб, які вчинили правопорушення, охорони місця події і повідомити про це в найближчий підрозділ міліції [7].

Висновок. Таким чином, повноваження органів внутрішніх справ України як суб'єктів забезпечення правопорядку в регіоні являють собою сукупність визначених на нормативно-правовому рівні юридичних прав (міри можливої поведінки) та юридичних обов'язків (міри необхідної поведінки), якими зазначені органи наділяються задля реалізації функцій із забезпечення правопорядку в регіоні. При цьому слід звернути увагу на те, що невиконання або неналежне виконання своїх обов'язків, зловживання правом тягнуть за собою юридичну відповідальність, що може бути застосована до суб'єктів відповідних правовідносин, у тому числі й до органів внутрішніх справ України.

Література:

1. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К.: «Укр. енцикл.», 1998. – Т. 4: Н – П. – К.: Вид-во «Юридична думка», 2002. – 720 с.
2. Галаван З. С. Особливості правового регулювання праці слідчих ОВС як суб'єктів трудового права України: дис. канд. наук: 12.00.05. / З. С. Галаван. – Х., 2009. – 200 с.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. та CD) / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел.] – К.; Ірпін'я: ВТФ «Перун», 2009. – 1736 с.
4. Великий енциклопедичний юридичний словник / За ред. Ю. С. Шемшученка. – К.: Юрид. думка, 2007. – 992 с.
5. Скакун О. Ф. Теорія держави і права (Енциклопедичний курс): [підручник]; видання 2-е, перероблене і доповнене / О. Ф. Скакун. – Харків: Еспада, 2009. – 752 с.
6. Скакун О. Ф. Теорія держави і права: [підручник] / О. Ф. Скакун; пер. з рос. – Х.: Консум, 2006. – 656 с.
7. Про міліцію: Закон України від 20 груд. 1990 р. № 565-ХІІ // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. – № 4. – Ст. 20.
8. Климов В. О. Організаційно-правові засади діяльності спеціального органу з питань банкрутства: дис. канд. юрид. наук: 12.00.07. / В. О. Климов. – К., 2010. – 205 с.
9. Дутко А. О. Юридичні конструкції та їх використання в законотворчій практиці України: дис. канд. наук: 12.00.01. / А. О. Дутко. – Львів, 2010. – 229 с.
10. Храбров А. О. Правове регулювання виникнення, зміни і припинення податкового обов'язку: дис. канд. наук: 12.00.07. / А. О. Храбров. – Х., 2004. – 198 с.

Прокопенко А. Ю. Полномочия органов внутренних дел Украины как субъекта обеспечения правопорядка в регионе

Аннотация. В статье с учетом цели исследовано видение ученых по вопросу определения сущности основных терминов: «полномочия», «права» и «обязанности». На основе действующего правового поля обозначен перечень прав и обязанностей органов внутренних дел как субъекта обеспечения правопорядка в регионе.

Ключевые слова: полномочия, права, обязанности, органы внутренних дел, правопорядок.

Prokopenko A. Powers of internal affairs agencies of Ukraine as a subject of administration of justice in the region

Summary. The article is based on investigation of views of researchers about the issue of determining the nature of key terms “powers”, “rights” and “duties”. Based on the current legal framework, the author outlines a list of rights and obligations of the internal affairs agencies as a subject of administration of justice in the region.

Key words: powers, rights, duties, internal affairs agencies, law and order.